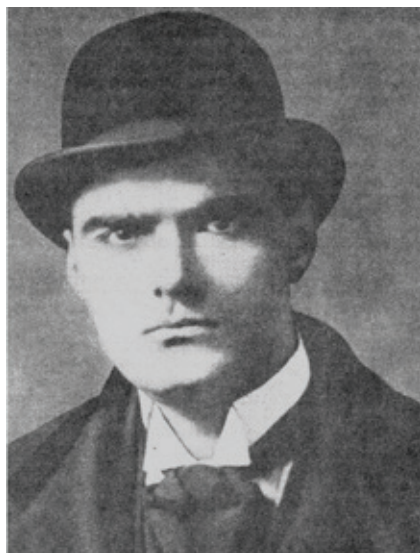

Dušan Pajin

INTERKULTURALIZAM DIMITRIJA MITRINOVIĆA

Ujedinjenje Evrope pre Prvog svetskog rata

Na osnovu sačuvanih dokumenata, vidimo da se još od proleća 1914. Dimitrije Mitrinović stalno zalagao za evropsku svest o zajedništvu. To se uočava u platformi *Arijska Evropa* koju je napisao u to vreme. Njene glavne ideje su, suštinski, najava onoga što će u razrađenijem obliku biti rečeno i 1931, u platformi grupe *Nova Evropa*, koju ćemo analizirati kasnije.

Dimitrije Mitrinović, 1912.

Naime, začeci ideje ujedinjene Evrope javljaju se u vreme Mitrinovićevog boravka u Minhen, gde se povezao sa grupom evropskih intelektualaca koji su pokušavali da preduprede izbijanje Prvog svetskog rata, s idejom da okupe evropsku inteligenciju oko cilja koji su nazvali: „Ka budućem čovečanstvu preko arijske Evrope”.

Mitrinović je u proleće 1914. izradio platformu, čije su osnovne ideje sledeće:

– Budućnost čovečanstva ne može se stvarati slepim istorijskim i sudbinskim instinktima, kroz svetske ratove koji su u pripremi na svim stranama;

– Istinsko rešenje kulturnih problema čovečanstva nije moguće dok Evropa ne obustavi svoj suicid, kroz međusobne borbe i stalnu opasnost od rata;

– Narodi Evrope trebalo bi da stvore zajedničko bratstvo sa Zapadnim i Južnim Slovenima, kao i Rusima... s Mađarima, Fincima i Jevrejima;

– Progresivne institucije i pokreti u Evropi vodiće jedinstvu naroda, a bratstvo naroda stvorilo bi prosperitet;

– Novo čovečanstvo samo će sebe kreirati kroz Uniju evropskih republika (Mitrinović, 1914: 196–202).

Kad je reč o terminima „arijska Evropa” i „arijstvo”, Mitrinović ih je u periodu 1913–1920. upotrebljavao kao oznaku za ono što je najbolje i najplemenitije u Evropi, a ne u (kasnijem) rasističkom značenju.

Mitrinović je 19. jula 1914. godine otišao u Jenu u posetu Erihu Gutkindu, s kojim je saradivao tih godina. Zatim je otputovao u Berlin i tamo je, krajem jula (posle napada

Austrougarske na Srbiju), shvatio da mora da napusti Nemačku. To mu je uspeo, jer mu je Gutkindova majka dala novac da može da ode vozom do Lamanša, a u Veliku Britaniju je ušao koji dan pre 4. avgusta. 1914, kada su Britanija i Nemačka zaratile. U Britaniji će ostati do svoje smrti 1953. godine i tu će nastaviti da razvija svoj interkulturalizam i aktivnosti u traženju optimalnog rešenja za čovečanstvo.

Zanimljivo je da je tokom rata takođe bio aktivan na tom planu. Između ostalog, Poslanstvo Srbije je Mitrinovića angažovalo da organizuje i promovira veliku izložbu Ivana Meštrovića (1883–1961), koja je 1915. održana u Londonu u uglednom zdanju Muzeja Viktorije i Alberta. Pored ostalog, Mitrinović je 5. oktobra 1915. održao predavanje o Meštroviću na Univerzitetu u Lidsu, koje je objavljeno u *Yorkshire Post*-u 6. oktobra. Izložba je sadržala radove koji je trebalo da budu sastavni deo budućeg spomenika – onog koji je Meštrović nazvao „Vidovdanski hram”.

Osvrt na Prvi svetski rat

Mitrinović je posle rata uspostavio veze s tamošnjim aktivistima i počeo da saraduje u nedeljniku *The New Age* (1920–1921). U svojim tekstovima, on se više puta osvrtao na Prvi svetski rat i pitanja daljih perspektiva Evrope i sveta. Evo kako glasi jedna od njegovih karakterističnih procena:

Moglo se oprostiti, dok je rat bio u toku, što pojedine strane nisu bile u stanju da shvate njegovo najdublje značenje. [...] Samo su najoskudnija nagađanja bila dostupna. Imali smo ih u frazama kao što su „rat za Slobodu, za Demokratiju, za Istinu, za Progres”. [...] Na drugoj strani imali smo tvrdnje onih kao što je bio Lenjin, da je taj rat bio „rat za kapitalizam” [...], rat za porobljavanje masa onoj nekolicini koja kontroliše mašinu ekonomije. [...] Da li je Lenjinu dato za pravo? Naš odgovor je da to još ne znamo! [...] Stanje Evrope u ovom času jedva da pokazuje nešto drugo do potvrdu njegovih najciničnijih naslućivanja. Ali, to još nije kraj; [...] Evropa još može da dokaže da je bila spasena, a ne razorena svojim žrtvama. (The New Age, 23. 9. 1920)

Ovim pitanjima on se vraćao i u kasnijim tekstovima i proglasima.

Plakat za izložbu Meštrovićevih dela, 1915.

Evropska unija i regioni

Ujedinjenje Evrope Mitrinović nije shvatao ograničeno. Za njega je ujedinjena Evropa obuhvatala Zapadnu Evropu, podunavske zemlje, kao i Balkan, zajedno s Turskom. Za to se zalagao 1921, ali i trideset godina kasnije, u jednom svom predavanju iz februara 1950. Takođe, u sklopu ujedinjene Evrope – u širem smislu – video je i SSSR, smatrajući da je pravi cilj Lenjinove revolucije da ostvari ubrzani razvitak društva i emancipaciju čoveka, a ne blokovsku silu koja će ugrožavati Evropu ili čak sprečavati njeno ujedinjenje, kako se zbivalo u vreme Hladnog rata („Pod Evropom podrazumevamo Veliku Britaniju i Rusiju, zajedno s kontinentalnom Evropom i Balkanom” – *The New Age*, 2. 6. 1921). Ta zamisao je zvučala utopijski kako 1921, tako i 1950, pa čak i 2023. godine, ali možda za deset godina postane realnost.

Mitrinović je 1931. inicirao stvaranje grupe *Nova Evropa*, koja će, s prekidima, postojati i posle Mitrinovićeve smrti, sve do 1957. kada je održan njen poslednji sastanak. Prvi predsednik je bio Petrik Gedis (1854–1932), koga je Mitrinović upoznao još 1915. u kući jedne Engleskinje, koju je u to vreme podučavao srpski, jer je htela da ode u Srbiju kao ratna bolničarka (Rigby, 2006: 50). Rigby dalje kaže da je Mitrinović Gedisu predložio da bude predsednik, napisao platformu grupe i obezbedio polazno članstvo. Tekst platforme *Integracija Evrope* (1931) ne nosi Mitrinovićev potpis, jer je zamišljen kao platforma cele grupe, ali sadrži mnoge Mitrinovićeve ideje, koje nalazimo u drugim njegovim tekstovima, pre i posle tog vremena.

Grupa Nova Evropa, 1931. (Gedis u sredini, Mitrinović desno).

U kojoj meri je tu preovladavala jedna realistična dalekovidost – vidimo i po tome što se govori o problemima koji su i danas aktuelni u Evropskoj uniji.

Evropa je veoma kompleksna. Njena kompleksnost – velika raznovrsnost načina života koje ona obuhvata – jeste, takoreći, njena najveća vrednost. Oni koji su suočeni s problemom njene integracije ne smeju biti shematski utopisti koji teže jedinstvu putem poništavanja svih razlika u okviru gotove konstrukcije. Oni moraju preuzeti gledište sociologa koji su pokazali da je društvo organsko, a ne mehaničko po svojoj prirodi. [...]

Federacija Evrope ne bi značila odbacivanje legitimne autonomije bilo koje nacije, još manje njene teritorije, kulture, jezika ili običaja. Ona bi, međutim, značila ukidanje međusobne agresije, kako vojne, tako i ekonomske, od strane nacija koje se sada drže opadajućih moći svojih zasebnih suvereniteta i ugrožavaju jedne druge međusobnim zaverama. (Mitrinović, 1931)

Ovo poslednje je i jedna od ključnih tačaka – evropska zajednica se ne može sastojati od članica od kojih će neke ulaziti u zaveru s drugom članicom protiv treće. Niti pak takva (prethodna) politika bilo koga preporučuje za evropsku zajednicu.

Zajednička odgovornost za svet

1) Iz holističkog ugla (jedinštenog čovečanstva s njegovim objedinjenim moćima poimanja), Mitrinović vidi ne samo ulogu nauke, nego i političkog uma i volje – kao sagledavanje odgovornosti svih za sudbinu sveta; u odsustvu toga će sve biti prepušteno pukoj sili, pravu jačega, a gorući problemi čovečanstva biće prepušteni slepoj sudbini.

Ukoliko nema i ne bude svesno shvaćena nearbitrarna zajednička odgovornost za svet – koja podjednako počiva na svakoj rasi i naciji, u skladu s njenim genijem, situacijom i istorijom – onda ne ostaje ništa drugo nego da se sva pitanja prepuste čistoj sili. Onda će to pravo (sile) biti ono koje će se uspostaviti, a svaka sila da se opstane i dominira postaće opravdana. (The New Age, 9. septembar 1920).

2) Jedino celovit pristup svetu omogućuje da se njegovi sastavni i konstitutivni elementi pravilno razumeju.

Bez ljubavi prema svetu i odgovornom i dubokom osećanju ljudskog jedinstva i zajedničkog ljudskog dostojanstva i veličine, nije moguće shvatiti čudo i božanstvenost celine ljudskog. (New Britain, 26. jul 1933; Rutherford, 1987: 310)

Uloga čovečanstva i delova čovečanstva može se razumeti samo ako se svet sagledava kao celina, a čovečanstvo kao jedna porodica. Inače, sagledavanje čovečanstva kao porodice bilo je predmet jedne svetske izložbe fotografije (*Porodica čoveka*), nekoliko godina posle Mitrinovićeve smrti, koju je 1955. u Muzeju moderne umetnosti u Njujorku organizovao Edvard Štajhen (1879–1973) – izložba je narednih godina kružila po svetu, a 1956. godine je predstavljena i u Beogradu (Paviljon „Cvijeta Zuzorić”).

Eugen Haris – Pueblo Indijanci, na izložbi Porodica čoveka, 1955.

Belgijski Kongo – Lenart Nilson, na izložbi Porodica čoveka, 1955.

Mitrinović je još 1933. o porodici govorio sledeće:

Naš svet je istorijski postao jedan svet. Mi otkrivamo da je naš svet zajedničko ljudsko domaćinstvo i da mi predstavljamo istinski jednu vrstu. Naše kraljevstvo postaje zajedničko dobro (commonwealth) i porodica; republika i zajednički oslonac. Organizacija i poštena raspodela su neo-

phodni za naše duhovno dobro i materijalni opstanak. Stoga patriotizam mora nestati. Stoga moramo prestati da obožavamo ono što je bilo privremeno i instrumentalno: suverenitet i ple-menski duhovi (tribal spirits). (New Britain, 26. jul 1933; Rutherford, 1987: 314)

Svetu koji se suočava s rastućim jazom između bogatih i siromašnih i ekološkom krizom, ovi stavovi mogu mnogo koristiti.

3) Mitrinovićeve ideje o zajedničkoj odgovornosti za svet ostaće aktuelne do naših dana. Kako ćemo videti, ti stavovi (s varijacijama) biće ponovljeni i šezdeset godina kasnije, u platformi *Načela svetske etike*, koju je usvojio Parlament religija sveta, u Čikagu 1993.

Izvodi iz *Načela svetske etike* (1993):

Stotine miliona ljudi na planeti sve više trpi zbog nezaposlenosti, siromaštva, gladi i raspada porodica. Opet nestaje nada u trajni mir među nacijama. Postoje napetosti između polova i generacija. Deca umiru, ubijaju i bivaju ubijena. Afere zbog korupcije u politici i privredi pogadaju sve veći broj država.

U našim je gradovima sve teže mirno živeti zbog socijalnih, rasnih i etničkih sukoba, zloupotrebe droga, organizovanog kriminala, pa i anarhije. Susedi često žive u strahu jedni od drugih. Nastavlja se bezobzirna pljačka naše planete. Preti nam slom ekosistema. [...]

– Svi smo odgovorni za bolji svetski poredak.

– Apsolutno je nužno da se zauzimamo za ljudska prava, slobodu, pravdu, mir i očuvanje Zemlje.

– Naše različite religijske i kulturne tradicije ne smeju nas sprečiti da se zajedno suprotstavljamo svim oblicima nečovečnosti i da se zalažemo za veću čovečnost.

– Načela, koja ističe ova Svetska etika, mogu prihvatati sve osobe s etičkim uverenjima, bez obzira jesu li ta uverenja utemeljena na religiji ili nisu.

[...]

Na temelju ličnih životnih iskustava i mučne istorije naše planete naučili smo:

– da se samo zakonima, propisima i dogovorima ne može stvoriti pa ni nametnuti bolji svetski poredak;

– da ostvarenje mira i pravde, kao i očuvanje Zemlje, zavisi od uvida ljudi i njihove spremnosti da pravedno deluju;

– da zalaganje za pravdu i slobodu pretpostavlja svest o odgovornosti i dužnostima i da se zato treba obratiti i ljudskom umu i ljudskom srcu;

– da se prava bez etike ne mogu trajno održati i da zato neće biti boljeg svetskog poretka bez svetske etike. (*The Declaration of a Global Ethic*, 1993: 17–20)

Kritika kolonijalizma

U tekstu pisanom 1920. vidimo i to da bi se Mitrinović mogao smatrati jednim od začetnika postkolonijalnih studija, koje su danas važna akademska disciplina, odnosno orijentacija, na mnogim zapadnim univerzitetima.

Organizovan evropski duh ne postoji; Evropa kao kulturni i, shvatljivo, kao arijski entitet, još nije stvorena. Sledi da su odnosi Evrope sa crnom, kao i žutom rasom, bili pretežno instinktivni

– drugim rečima, nisu bili specifično evropski; jer, biti instinktivan i neinteligentan znači suštinski biti neevropski. Otuda se odnosi Evrope s Etiopijom do sada skoro nisu mogli razlikovati od odnosa instinktivnog karaktera bilo koje moćnije rase spram njenih manje moćnih suseda: podređenost je tražena radi ekskluzivnih interesa „superiorne” rase umesto uspostavljanja funkcionalne hijerarhije vrednosti.

Rečju, ropstvo je bilo „zadesna” sudbina crne rase kad god i gde god je ona dolazila u dodir s još uvek instinktivnim belima. Samodopadljivom Evropljaninu nezamislivo je kakvi su zločini počinjeni od strane Evrope nad crnom rasom. Sve u svemu, od otkrića Afrike oko sto miliona crnaca je porobljeno ili ubijeno radi navodnih interesa Evrope. Da ne pominjemo primer Amerike. Inače, ovog časa je u pripremi prikriveno ozakonjenje koje treba da reguliše prisilan rad crnaca praktično širom cele „kolonijalne” Afrike. Izgleda, zaista, kao da je vladajuća svrha Evrope da podeli crnu rasu i upravlja njome isključivo za dobro Evrope.

Da je ova „drskost imperijalnog obuhvata”, kako tvrdimo, instinktivna, a ne inteligentna, vidi se i po protestima koji su se protiv toga javili među najboljim duhovima Evrope – neka bude rečeno, iz istinskog arijevstva. Da to ne može doista uspeti, budući da je protivno prirodi čoveka, biće ubrzo potvrđeno. Međutim, u odsustvu Evropskog senata ili Belog saveta – nazovimo ga kako hoćemo – instinktivna politika će se nastaviti sa svom lukavošću instinktivne prirode. Ali, problem je, kako će se videti, nerešiv na planu instinkta. Samo ga Evropski razum može rešiti. (*The New Age*, 21. 10. 1920)

Treba imati u vidu da je to gledište izneto u Velikoj Britaniji, koja je u to vreme bila najmoćnija kolonijalna sila, koja je imala kolonije i u Africi i u Aziji. U komentarima iz dvadesetih godina Mitrinović je mnogo pažnje posvetio i Dalekom istoku.

Istorija evropskih odnosa sa Dalekim istokom bila je, donedavno, skoro neprekinuta priča o šikaniranju, pohlepi i zlovolji; izgleda kao da je politika koju je Evropa htela da sprovodi u Japanu i Kini bila oblikovana po politici koju je Španija vodila u Meksiku i Peruu. Japan se, međutim, pokazao manje podložan zatiranju nego blaga rasa Inka. Nasuprot tome, od otprilike sredine prošlog veka, Japan je ogromnim naporom volje namerno obučio sebe ne samo da se odupre pritisku bele rase nego, ako znaci ne obmanjuju, da ospori suprematiju belaca i [...] okrene stvari u svoju korist. (*The New Age*, 30. 9. 1920)

Nauka o celini

Posle smrti Gedisa (1932), narednih dvadesetak godina predsednik grupe *Nova Evropa* bio je Frederik Sodi (1877–1956), engleski hemičar, koji je 1921. dobio Nobelovu nagradu za radove iz nuklearne fizike i teoriju radioaktivnih izotopa. On je – kao i Mitrinović – bio kritičan prema ekonomskom sistemu koji nije uključivao napredak nauke i tehnologije u opštu dobrobit, nego su nauka i tehnologija počele da diktiraju vrednosti i stil života.

Mitrinović uočava nov značaj i zadatke nauke, u vezi sa sledećim idejama:

– u duhu holističkih shvatanja, koja će doći do šireg izražaja tek od sedamdesetih godina naovamo, što će neki nazvati zbirnim imenom *earth system science* (nauka o zemlji, ili sistemu zemlje) – to je zbirni naziv za nauke kao što su astronomija, geologija, biologija, ekologija, antropologija, shvaćene kao jedinstven kompleks nauka koje imaju isti

(ekocentrični) cilj – očuvanje života i njegove raznolikosti na zemlji – i bave se istim predmetom iz različitih uglova, služeći se različitim metodama;

– kao otkrivanje nauma prirode (inteligencije prirode);

– kao otkrivanje duha Gospodnjeg u duhu Čoveka (u ovom poslednjem vidimo Mitrinovićevo traženje medijacije i sinteze astronomsko-evolucionih i hrišćanskih shvatanja).

Navedene ideje Mitrinović razvija u svojim tekstovima (iz 1920. i 1933), a ovde navodimo dva citata:

Ukoliko imperijalizam Nauke i diktatura Tehnologije ne budu suzbijeni i dovedeni u organsku i humanu funkciju, budućnost čovečanstva biće očajna... (New Britain, 7. jun 1933)

Spoznaja Celine je neophodna. No, ta spoznaja Celine, njenih principa i sistema ne može se razvrstati kao jedna od zasebnih funkcionalnih nauka... (New Britain, 26. jul 1933)

Održivi razvoj – ekologija

Iz holističkog ugla (jedinственog čovečanstva s njegovim objedinjenim moćima poimanja), Mitrinović vidi ne samo ulogu nauke nego i političkog uma i volje – kao sagledavanje odgovornosti svih za sudbinu sveta; u odsustvu toga sve će biti prepušteno pukoj sili, ili pravu jačega, a gorući problemi čovečanstva (pre svega oni koji se tiču životne sredine) biće prepušteni slepoj sudbini. Ekološki problemi su izričito osvešćeni u objavi iz 1931.

Određeni problemi, kao što su populacioni, regionalno i rasno osipanje, rasipanje ili zloupotreba prirodnih i humanih resursa i genetike, ne smeju se više prepustiti slepoj sudbini. Došlo je vreme kad ljudska rasa ne samo može, nego i mora da preuzme inteligentnu kontrolu nad vlastitom sudbinom. Takva kontrola podrazumeva, dosad nečuvenu, saradnju kulturnih radnika iz različitih resora. (Mitrinović, 1931)

Istok – Zapad

Mitrinović je u sklopu razmatranja celovitosti sveta, govorio i o usklađivanju odnosa Istoka i Zapada.

Može se reći da će Kina opstati koliko i ljudska rasa, a iz njenog mira rodiće se akcije od ogromne važnosti za budućnost čovečanstva. (The New Age, 9. decembar 1920)

Japan može biti činilac povezivanja Zapada s Istokom, jer je Japan načelo Zapada u hemisferi Istoka, njegova bazična intuicija je sve-ljudska (pan-human). (The New Britain, 12. jul 1933)

Bez ljubavi prema svetu i odgovornog i dubokog osećanja za jedinstvo čovečanstva i zajedničko ljudsko dostojanstvo i veličinu, nije moguće pojmiti čudesnost i božanstvenost celine čovečanstva. (The New Britain, 26. jul 1933)

Rasizam, kolonijalizam i ljudska prava

Mitrinović na više mesta (recimo, *The New Age*, 9. septembar 1920) ističe da se problem rasa i nacija ne može razumeti, niti mu se može prići na pravi način, sve dok se oni posmatraju kao odvojeni entiteti. Pravi način je da se shvate kao delovi jednog, celovitog, ljudskog (čovečanskog) organizma. Samo u odnosu na celinu mogu se razumeti njihove funkcije i mesto u svetu. Mitrinović je te ideje razvio tokom saradnje u časopisu *The New Age*, kada je isticao da se međunarodni problemi ne mogu rešavati pribegavanjem sili, nego pristupanjem svetu kao celovitom organizmu.

U tekstovima pisanim 1920. vidimo da je Mitrinović bio jedan od velikih kritičara kolonijalizma i evrocentrizma i da je ta gledišta izricao u Britaniji, koja je u to vreme bila najmoćnija kolonijalna sila i imala kolonije i u Africi i u Aziji. Pri tome, vidimo da njegova kritika zahvata i preko samog kolonijalizma, tj. u rasizam koji će se održavati tokom dvadesetog veka, a na određen način biti prisutan i u dvadeset prvom – od eksploatacije radne snage, do trgovine ljudima.

U platformi grupe *Nova Evropa* („Integracija Evrope”) takođe se mogu naći dalekovidne sugestije o kolonijalizmu:

Za Englesku je čisto kolonijalna politika beskorisna kao alternativa Evropskoj alijansi. [...] Ako bude sledila svoj istinski interes [...] Engleska mora [...] preuzeti odgovornost da vodi na putu ka federaciji država Evrope. (Mitrinović, 1931)

Rat i mir – zajednički usud

Navešćemo jednu ocenu iz platforme grupe *Nova Evropa*, koja ima univerzalnu važnost – tj. može se jednako primeniti i na istoriju Evrope i na istoriju njenih regiona, kao što je Balkan, a to je odnos rata i mira:

Koliko god da je sam Rat bio rđav [ovde se misli na Prvi svetski rat i na prethodne evropske ratove – D. P.], toliko je bio rđav i mir koji mu je sledio. Jer, taj mir je bio ljubomorno prekranje granica i moći. On nije isceljivao rane, niti smirivao neprijatelje. A godine koje su sledile – uprkos mnogom konstruktivnom naporu – bile su najtamnije koje je kontinent poznavao [to zatamnjene se delom odnosi i na veliku ekonomsku krizu 1929–1930 – D. P.).

U proglasu grupe *Nova Evropa* (iz 1931) govori se i o danas aktuelnim problemima prezaduženosti i naoružavanja:

Zamorno, bolno vreme iščekivanja da ono nepodnošljivo prođe – to je priča o poratnim godinama; to je vreme sve veće zaduženosti i društvenog rasula. Naoružavanje je veće i smrtonosnije nego ikad ranije. Stanje ljudi je sve nesigurnije: kriminal, samoubistva i ludilo se uvećavaju. Nijedna evropska nacija više nema politiku u koju bi mogla da veruje, nego samo odbrambene sheme da sebe spasi od suseda i od katastrofa koje prete svima slično, zbog njihove podeljenosti. Nijedan vođa ne zaslužuje našu podršku. Ni zlato, ni porezi, ni naoružavanje nas neće spasti.

Spas Evrope kroz ujedinjenje biće Mitrinovićeve ideja vodilja od 1914. do smrti, 1953. U svojim komentarima iz 1920. godine, isticao je da protekli rat i njegove žrtve mogu biti iskupljeni jedino ako narodi Evrope sagledaju da je razrešenje naraslih problema u federaciji evropskih zemalja.

Po Mitrinovićeovom mišljenju, jedino što je moglo iskupiti žrtve rata jeste da se Evropa konačno ujedini i bude nadalje lojalna miru. Tome će Mitrinović posvetiti sve svoje snage od 1914, a s njim i oni okupljeni u grupi *Nova Evropa*, između 1930. i 1953. Ali, dok je za njega to bio poduhvat koji je trajao četrdeset godina, za većinu njih to je bila kraća preokupacija (za njega je taj poduhvat počeo 1914, a za njih 1930).

Sledeći važan stav koji izdvajamo iz proglasa grupe *Nova Evropa* jeste svest o zajedničkom usudu, ili određenju, jer je upravo ta svest bila presudan činilac u evropskoj integraciji koja će, kao faktički istorijski proces, nastupiti dvadeset godina kasnije (tj. od 1950. pa nadalje), i zauzeti dominantno mesto u istoriji Evrope u drugoj polovini dvadesetog veka.

Kod evropskih nacija [...] sada se rađa svest o zajedničkom usudu (predicament). One počinju da spoznaju da je u ruševinama njihovog najkrvavijeg rivalstva kucnuo čas posle koga, ako ne mogu da žive zajedno, zajedno će se još više sunovratiti.

Ipak, razvoj događaja od dolaska nacista na vlast do izbijanja Drugog svetskog rata pokazao je da će ova druga opcija (tj. zajednički sunovrat) u to vreme odneti prevagu.

A protiv tog sunovrata (tj. opasnosti izbijanja Drugog svetskog rata), Mitrinović je upozoravao više puta između 1933. i 1935. godine, pa se i u tome pokazalo da je njegovo predviđanje bilo veoma važno.

Naime, Hitler i nacisti su stupili na vlast 30. januara 1933, a u julu iste godine, u tekstovima u nedeljniku *New Britain*, Mitrinović upozorava:

Zapadna civilizacija će razoriti sebe i dovesti celo čovečanstvo do očajne katastrofe [...] ako njeno vođstvo, njen senat [...] tj. ako [...] vrhunski odgovorne osobe i institucije, koje čine vođstvo i inicijative [...] ne promisle i ne odreknu se svog ponosnog neznanja. (New Britain, 5. jul 1933)

Nemačka će zatrti Izrael, Evropu i Nemačku u svom silovitom i besnom ludilu; Evropa će sebe ojaditi do smrti kroz titansko ludilo Nemačke, a ceo Zapad će se tresti iz temelja. (New Britain, 12. jul 1933)

Dve godine kasnije, dakle 1935. godine, Mitrinović govori o „uskom ostrvstvu [...] izolacionističkih patriota”, zalažući se da se Britanija naoruža i brzo dela zauzimajući se za pravdu i humanost. Protivno, veli on, izbiće rat na kontinentu:

[...] krvoproliće će biti ogromno [...] građanski ratovi će izbiti svuda na kontinentu [...], a bakteriološki istočni vetar će opustošiti Britaniju bez obzira na to da li će se ona izolovati ili ne. [...] Moguća pobeda fašističke Nemačke nad ostalom Evropom izobličiće ljudski univerzum. (The Eleventh Hour, 10. april 1935)

Ujedinjene nacije i Unesko

Može se reći da su Mitrinovićeve ideje o zajedništvu i zajedničkom usudu na određeni način bile opredmećene posle Drugog svetskog rata, osnivanjem Ujedinjenih nacija i Uneska.

Ujedinjene nacije su (posle nekoliko pripremnih okupljanja) formirane 24. oktobra 1945, kad je ratifikovana Povelja UN, od strane Saveta bezbednosti i četrdeset šest članica UN. Prvi sastanak Generalne skupštine sa pedeset jednom državom održan je u Londonu, januara 1946. Tada je Generalna skupština odlučila da Njujork bude sedište UN, a zgrada u kojoj su danas UN u Njujorku, završena je 1952.

Prva opšta konferencija Uneska održana je na Sorboni, u Parizu, od 20. novembra do 10. decembra 1946. Od tada je sedište Uneska u Parizu. Unesko je agencija UN, čiji je cilj međunarodna saradnja putem obrazovanja, nauke i kulture, s ciljem da se podstakne solidarnost čovečanstva i dijalog kultura.

Inicijative autora

Mitrinovića i njegovo duhovno nasleđe otkrio sam posredno, tako što sam najpre čitao neke knjige o indijskoj i kineskoj filozofiji u Univerzitetskoj biblioteci u Beogradu, tokom 1972–1973. Posle nekog vremena sam uvideo da je većina knjiga poticala iz iste grupe, jer su sve imale polaznu signaturu PB19. Kad sam bibliotekarku zapitao šta to znači, rekla mi je da knjige s tom oznakom potiču iz kolekcije knjiga koje je pokojni Dimitrije Mitrinović zaveštao Biblioteci, a da o njemu mogu više da saznam u dokumentima koja se tamo čuvaju. Tako sam saznao mnoštvo zanimljivih podataka o Mitrinoviću i delom upoznao neke njegove ideje.

Oko deset godina kasnije sam sledio interkulturalizam Mitrinovića, kad sam učestvovao u pokretanju, a potom bio i glavni urednik časopisa *Kulture Istoka*, koji je izlazio u periodu 1984–1992. Časopis je ugašen pod pritiskom međunarodnih sankcija i raspada Jugoslavije, zbog čega su mnogi izdavači u Srbiji propali, uključujući i „Dečje novine” koje su bile izdavač *Kulturâ Istoka*.

Takođe, inspirisan Mitrinovićem i njegovim idejama o zajedničkom usudu, u novembru 1993, u Beogradu, u Domu kulture Studentski grad, organizovao sam međunarodni skup „Verska tolerancija i uloga religija na Balkanu”, a time smo obeležili i stogodišnjicu *Svetskog parlamenta religija*, koji je održan 1893. u Čikagu. Učesnici iz Srbije bili su predstavnici pravoslavlja, katoličanstva, protestantizma i islama, a takođe i teozofije i budizma. Strani učesnici nisu mogli da dođu zbog sankcija, pa su poslali priloge. U proleće 1994. u časopisu *Kultura* objavljeni su svi tekstovi kao tematski zbornik.

U susret pedesetogodišnjici Mitrinovićeve smrti (1953–2003), u aprilu 2002. godine, Komisiji za spomenike, nazive ulica i trgova Skupštine grada Beograda uputio sam detaljno obrazložen predlog za podizanje spomenika (spomen- -obeležja) Dimitriju Mi-

trinoviću. U predlogu su navedeni i mogući sponzori, tako da to ne bi iziskivalo trošenje sredstava iz gradskog budžeta. Međutim, do danas nisam dobio nikakav odgovor na taj predlog.

Inspirisan Mitrinovićevim idejama o Evropi, između 2003. i 2011. godine, uspostavio sam i održavao izborni predmet „Evropska kultura – prošlost, sadašnjost, budućnost” na postdiplomskih studijama pri Univerzitetu umetnosti u Beogradu. Moja skripta i predavanja bila su na engleskom, pošto su studije pohađali i studenti iz Srbije, i iz inostranstva. Cilj je bio da se novim generacijama prenese bogato nasleđe evropske kulture, kao i njena složena kulturna istorija, tako da i oni mogu da joj doprinesu, delajući lokalno, a misleći globalno. Godine 2011. dobio sam otkaz, zbog godina.

IZVORI:

- Graham, S. (1964). *Part of the Wonderful Scene*. London: Collins.
- Van Hengel, G. (2020). *Vidovnjaci*. Beograd: Clio.
- Mairet, P. (1981). *Autobiographical and Other Papers*. Manchester: Carcanet.
- Mitrinović, D. (1914). “Announcement for Aryan Europe”. *International Yearbook for Culture Politics*, Spring.
- Mitrinović, D. (1931). “Integration of Europe – The way to reconstitute the States of Europe as an organic society in a New World Order (Disarmament – federation – communal credit)”. *Proclamation of the New Europe Group*. London (<http://afrodita.rcub.bg.ac.rs/~dpajin/dm/tekstovi/platforma.html>).
- Mitrinović, D. (1991). „Arijska Evropa – Međunarodni godišnjak za kulturnu politiku, nacrt prvog proglaša”. *Sabrana djela 2*. Sarajevo: Svjetlost, 196–202. (<http://afrodita.rcub.bg.ac.rs/~dpajin/dm/tekstovi/arijska-evropa.html>).
- Pajin, D. (2016). *Za svečovečansku zajednicu – Dimitrije Mitrinović (1878–1953)*. Beograd: Pešić i sinovi (https://www.academia.edu/30806551/Dusan_Pajin_Za_svecovecansku_zajednicu_Dimitrije_Mitrinovic_1887_1953_).
- Rigby, A. (2006). *D. Mitrinovic – a biography*. York: William Sessions Limited.
- Rutherford, H. C. (1987). *Certainly, Future – Selected Writings by Dimitrije Mitrinovic*. New York: East European Monographs.
- The Declaration of a Global Ethic*. (1993). [U okviru temata „Verska tolerancija”. *Kultura*. 9–92, Beograd Zavod za proučavanje kulturnog razvitka., 15–31.
- The New Age* (http://dl.lib.brown.edu/mjp/render.php?view=mjp_object&id=1158589415603817).
- Principles and aims of the New Atlantis Foundation*. (1981). Ditchling: The New Atlantis Foundation.
- The New Europe Group and New Britain Movement: Collected Publications 1932–1957*. (1997). (V. MacDermot, ed.). New Atlantis Foundation in association with J. B. Priestley Library, University of Bradford.